

вістыкі. Па-першае, уключыўшы ў адну сістэму двух літаратурных класікаў, даследчыца не схавала беларуса ў цень прадстаўніка Новага Свету, а аргументавана падкрэсліла тыя асаблівасці, якія робяць абодвух літаратараў выдатнымі, канкурэнтнымі прадстаўнікамі літаратуры пра Першую сусветную вайну. Па-другое, З. І. Трацяк прапанавала беларускаму літаратуразнаўству самы

прадстаўнічы на сёння сістэмны аналіз паэтыкі еўрапейскай і амерыканскай прозы. Нарэшце, у манаграфіі маем самы поўны агляд твораў, напісаных беларускімі мастакамі слова ў 1920 – 30-я гг. на адпаведную тэму.

В. М. Губская,
кандыдат філалагічных навук, дацэнт

Дзятко Д. В., Міхайлаў П. А. Мовазнаўцы: нарысы па гісторыі беларускай лінгвістыкі. Мінск : А. М. Янушкевіч, 2017. 496 с.: [32] с. іл.

Dzyatko D. V., Mihailau P. A. Linguists: studies of Belarusian linguistic history. Minsk : A. M. Yanushkevich, 2017. 496 p.: [32] p. il.

Ніводная навука не існуе без сваіх стваральнікаў, абмінаць увагай якіх – значыць свядома абмяжоўваць свой круггляд, без удзячнасці і павагі пакідаць жыццё і дзейнасць навукоўцаў. Кніга «Мовазнаўцы: нарысы па гісторыі беларускай лінгвістыкі» складаецца з матэрыялаў, падрыхтаваных Д. В. Дзятко і П. А. Міхайлавым пра тых людзей, чыя навуковая дзейнасць была звязана з беларускай філалогіяй.

У кнігу ўвайшлі 47 нарысаў, прысвечаных жыццю і навуковай дзейнасці творчых асоб XIX–XX стст. Некаторыя згаданыя ў кнізе даследчыкі і да нашых дзён не спыняюць свае мовазнаўчыя пошукі. Уключаныя ў зборнік працы маюць розны памер: ад 3–4 старонак (напрыклад, нарысы пра Мікалая Байкова, Аляксея Шахматава, Антона Карзона, Анатоля Бардовіча, Мікалая Васілеўскага, Лілію Выгонную, Барыса Лапава, Леаніда Падгайскага, Клару Панюціч, Кіма Скурата, Алену Чабырук) да 40 старонак (пра Яўхіма Карскага, Міхаіла Булахава). Такі неаднолькавы памер артыкулаў і аб’ём інфармацыі пра розных вучоных аўтары часткова тлумачаць у прадмове да свайго выдання.

Прадуманая будова зместу нарысаў дае магчымасць чытачу ўбачыць панарамнае жыццё многіх вучоных: зазірнуць у дзяцінства, даведацца пра сям’ю, прасачыць шлях да навукі, адчуць цяжкасці творчых пошукаў і карпатлівай навуковай працы, паспачуваць з нагоды асабістых і сямейных праб-

лем, прайсціся горкімі шляхамі Грамадзянскай вайны і Вялікай Айчыннай вайны побач з тымі, на чыю долю выпалі такія выпрабаванні. У некаторых нарысах падаецца і даволі разгорнуты агляд навуковых прац даследчыкаў.

Нарысы кнігі аб’яднаны ў тры раздзелы. У першым з іх чытач знаёміцца з асобамі, навуковая дзейнасць якіх прыпадае на другую палову XIX – пачатак XX ст. Гэта Сяргей Буліч, Мікалай Дурнаво, Яўлалія Казановіч, Яўхім Карскі, Іван Насовіч, Мікалай Сакалоў, Аляксей Шахматаў. Некаторыя пералічаныя імёны добра знаёмыя нават філолагам-пачаткоўцам, іншыя, дзякуючы намаганням аўтараў гэтай кнігі, толькі зараз стануць вядомыя шырокай грамадскасці. Пэўнае непаразуменне выклікае ўключэнне сюды надзвычай разгорнутага (33 старонкі) нарыса пра Яўлалію Казановіч, прафесійная дзейнасць якой была звязана з Пушкінскім Домам, а навуковыя інтарэсы палягалі ў сферы рускай літаратуры і літаратурнай крытыкі.

У другім раздзеле мы даведваемся пра асоб, найбольш актыўны перыяд дзейнасці якіх супаў з няпростым часам станаўлення беларускай навукі ў 1920–30-я гг. Побач з матэрыяламі пра ўласна мовазнаўцаў (Мікалай Байкоў, Антон Карзон, Соф’я Рохкінд) тут размешчаны нарысы пра арганізатараў навукі, галіновыя спецыялістаў, без удзелу якіх у працэсе стварэння і ўпарадкавання навуковай тэрміналогіі было б цяжка абысціся – географа Мікалая Азбукіна, матэматыкаў Ляонта Більдзюкевіча і Аляксандра Круталевіча (апошні меў дачыненне да ўнармавання таксама фізічнай, хімічнай, батанічнай тэрмінасістэм), фізіка Леаніда Леўшчанку. Сюды ж чамусьці ўключаны нарыс пра Алену Курыла (з залішнімі, на наш погляд, падрабязнасцямі асабістага жыцця), дачы-

ненне якой да беларускага мовазнаўства ўмоўнае, бо аб'ектам яе навуковай увагі былі разнастайныя пытанні развіцця ўкраінскай мовы.

Трэці раздзел, значна большы за папярэднія, утрымлівае звесткі пра даследчыкаў, якія развівалі беларускае мовазнаўства пераважна ў цяжкі ваенны і пасляваенны час. Уражае, як, пераадольваючы голад і нястачу, шматлікія побытавыя цяжкасці, непаразуменні (а нярэдка і варожасць) у прафесійным калектыве, многія нашы папярэднікі і настаўнікі мэтанакіравана рухаліся да сваіх навуковых мэт. У гэтым раздзеле мы знаёмімся з творчым шляхам «зорных» беларускіх лінгвістаў XX ст. – пераважна супрацоўнікаў былога Інстытута мовазнаўства Акадэміі навук БССР і Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка: Анатоля Аксамітава, Анатоля Бардовіча, Арцёма Баханькова, Міхаіла Булахава, Ніны Вайтовіч, Ліліі Выгоннай, Алеся Каўруса, Аляксандра Крывіцкага, Юзэфа Мацкевіч, Леаніда Падгайскага, Клары Панюціч, Паўла Сцяцко, Таццяны Сцяшковіч, Фёдара Янкоўскага, Міхаіла Яўнэвіча і інш. Большасць з іх спрычыніліся да дыялекталагічных даследаванняў. Акрамя таго, у раздзел уключаны цікавыя нарысы пра менш знакамітых даследчыкаў: Мікалая Васілеўскага, Івана Волкава, Вячаслава Вярэніча, Іосіфа Гайдукевіча, Аляксандра Зубава, Марыю Кавалёву, Барыса Лапава, Івана Мацвееву, Яўгенію Рамановіч, Кіма Скурата, Алену Чабырук і інш. Імкнучыся пазбегнуць непатрэбнага ранжыравання названых беларускіх лінгвістаў, хочацца цалкам далучыцца да наступных слоў аўтараў кнігі: «...не варта ўзважваць і вылічваць цану канкрэтнага вучонага... Важна – і гэта галоўнае – не забыць ніводнага працаўніка, не згубіць ніводнай пацёркі здабытых ведаў і выказаць нашу шчырую ўдзячнасць кожнаму даследчыку» (с. 428). У гэтым жа раздзеле змешчаны нарысы пра знакамітых мовазнаўцаў усесаюзнага маштабу (Рубен Аванесаў, Сцяпан Бархударав), якія аказалі неацэнную дапамогу ў наладжванні навуковага жыцця ў БССР у пасляваенны час і падрыхтоўцы высокакваліфікаваных кадраў.

Роля даследчыкаў, памяць пра якіх ушанавана на старонках кнігі, у станаўленні і развіцці беларускага мовазнаўства, безумоўна, неаднолькавая. Па-іншаму і быць не магло хаця б па прычыне складаных гістарычных і грамадска-палітычных умоў тых часоў, на якія прыпала жыццё навукоўцаў. Колькасць абароненых дысертацый, напісаных манаграфій, надрукаваных артыкулаў не можа з'яўляцца адзіным і дакладным паказчыкам узроўню здольнасцей і працавітасці гэтых людзей яшчэ і з улікам асабістых цяжкасцей, якія ім даводзілася пераадольваць на жыццёвым шляху, нярэдка аддаючы перавагу не жаданай навуковай

дзеяснасці, а вымушанай цяжкай працы дзеля забеспячэння сям'і. Як справядліва адзначаецца на старонках выдання, жыццёвы і навуковы шлях асоб, якія пакінулі ў параўнанні з іншымі не вельмі багатую навуковую спадчыну, – «яскаравы прыклад таго, як абставіны і грамадска-палітычная сістэма перашкодзілі ў поўнай меры раскрыцця навуковаму таленту здольных і падрыхтаваных даследчыкаў-лінгвістаў» і іх імёны «не варта так лёгка выкрэсліваць з гісторыі беларускай навукі» (с. 455).

Кніга напісана жывой, лёгкай для ўспрымання мовай. Падчас прачытання перад вачамі, нібыта ў кіно, праходзяць гістарычныя падзеі, чалавечыя лёсы; глыбока кранаюць асабістыя трагедыі, якія давалася перажыць Ю. Мацкевіч, Т. Сцяшковіч, І. Мацвееву... Адчуваецца шчырае захапленне і любоў аўтараў да сваіх настаўнікаў, пра якіх яны пішуць. Гэтаму спрыяла і асабістае шматгадовае знаёмства аднаго з аўтараў са многімі даследчыкамі, пра што з цеплынёй і ўдзячнасцю неаднаразова згадваецца на старонках зборніка. Праўда, спарадычнае ўключэнне ў асобныя артыкулы фрагментаў тэксту ад першай асобы разбурае пажаданы адзіны падыход да выкладу, якога, думаецца, варта прытрымлівацца ў матэрыялах, сабраных пад адной вокладкай.

Адной з бяспрэчных каштоўнасцей кнігі з'яўляюцца шматлікія фотаздымкі яе герояў, а таксама вокладак іх прац, рукапісных і друкаваных дакументаў, не захаваных да нашага часу будынкаў.

Таксама хочацца адзначыць і ўхваліць якасць выдання: добрая папера, выкарыстанне розных шрыфтоў (стварэнню рэтраспектывы садзейнічае шрыфт «друкарскай машынкі», якім падаюцца некаторыя цытаты) – усё гэта пакідае вельмі добрае ўражанне пра кнігу, якую прыемна трымаць у руках. У сувязі з гэтым яшчэ большае шкадаванне выклікаюць рэдактарскія недагледы: *вольных вакансій* (с. 23), *кусістку замест курсістку* (с. 42), *скампраментаваць* (с. 172), *працаваў завучам Данскай школы* (с. 234), *пастніў замест паступіў* (с. 357) і інш.

Кніга «Мовазнаўцы: нарысы па гісторыі беларускай лінгвістыкі» стане добрым дадаткам да курса «Гісторыя беларускага мовазнаўства», будзе садзейнічаць больш глыбокаму разуменню студэнтамі лінгвістычных праблем і засваенню ведаў, прадугледжаных вучэбнай праграмай. Таксама яна павінна стаць цікавай і прынесці карысць не толькі выкладчыкам і студэнтам, але і вялікай колькасці людзей, інтарэсы якіх палягаюць у сферы беларускай мовы і мовазнаўства. Таму з'яўленне такога выдання ў кнігарнях і бібліятэках можна толькі вітаць.

А. В. Губкіна,
кандыдат філалагічных навук, дацэнт